

Algemeen

Stappenplan voor moreel dilemma:

	Analyse	Evaluatie
Stap 1	Beschrijf de morele vraag Een morele vraag begint met veelal met 'Is het een goed idee dat ...'	
Stap 2	Beschrijf de verschillende mogelijke antwoorden – van verschillende betrokkenen - vanuit ethische theorieën (en bijpassende normen). Norm = Hoe het zou moeten Beginselethiek vanuit - Plichten 'behandel een ander zoals je zelf behandeld zou willen worden' - Rechten 'sociaal contract met basisrechten' - Gelijkwaardigheid 'gelijke gevallen gelijk behandelen' Gevolgenethiek vanuit - Eigen belang (egoïsme) - Algemeen belang (utilitarisme) Deugdenethiek vanuit de persoon die handelt 'een voortreffelijk mens zijn / met de beste bedoelingen' (karakter is doorslaggevend)	Op wie kan de uitkomst effect hebben en wat is jouw eventuele verantwoordelijkheid? Verantwoordelijkheid (En: heb je daartoe de vrijheid?) Vooraf bv taakverantwoordelijkheid Kan een bedrijf verantwoordelijk zijn? Functieverantwoordelijkheid id Integriteit (nadenken over morele dilemma's, evalueren en kritiek meewegen)
Stap 3	Verklaar het antwoord door het onderzoeken van de achterliggende waarden. Voorbeelden van waarden Autonomie, Betrouwbaarheid, Verdraagzaamheid, Dankbaarheid, Vrijheid, Matigheid, Moed, Geluk, Zorgzaamheid, Rechtvaardigheid, etc. Waarden zijn positief geformuleerd / idealen http://www.kritischehouding.nl/2009/12/overzicht-positieve-waarden.html https://patrickschriel.nl/2013/04/25/kernwaarden-lijst-voorbeelden-en-waarden-oefening/ http://normenenwaarden.org/uncategorized/norm-en-en-waarden-voorbeelden.php	
Stap 4	Op welke manier kan iemand rekenschap geven bij deze mogelijke uitkomsten? Rekenschap Aanspreekbaar (ethisch) Aansprakelijk (juridisch) Verzachtende omstandigheden (onwetendheid, dwang, geen invloed hebben, onvoldoende mogelijkheden of kennis om te handelen) Integriteit	Wat is jouw persoonlijke conclusie in de kwestie?

1.1 Wat is goed?

1 a Eigen antwoord. Elementen: kwaliteit van leven van MS-patiënten en anderen (patiënten), kosten, opbrengsten. De kosten zijn hoog en je kunt er mensen mee helpen, maar veel patiënten met deze ernstige ziekte zijn niet te helpen volgens het genoemde onderzoek. Je zou willen weten of die 10% van de mensen geselecteerd kan worden en het voor die mensen vergoeden en voor anderen op zoek gaan naar andere middelen.

b Eigen antwoord. Toelichting: Over het algemeen geldt (psychologisch) dat wat dichtbij is, meer betrokkenheid geeft, maar de minister zou moeten uitgaan van het algemeen belang.

c Ze vinden allebei een zo gezond mogelijk leven van belang, maar voor de een betekent dit geld vrijmaken voor een medicijn en voor de ander opletten dan er voldoende geld is om de gezondheid van alle inwoners zo goed mogelijk te bevorderen.

2 Berekening (uitgaande van € 5 miljoen en 80 jaar). Als de maximale waarde van een mensenleven op € 5 miljoen ligt en de levensverwachting rond de 80 jaar ligt, dan is een mensenjaar $5.000.000 \div 80 = € 62.500$ waard. € 80.000 is dan te duur.

3 Eigen antwoord. Voorbeelduitwerking. Geen goed idee, dan zou iemand die toevallig in een rijk gezin geboren wordt meer 'waard' zijn dan iemand uit een arm gezin? En heeft de rijke persoon dan ook meer rechten? Als je leven in geld uitdrukt, dan spelen waarden en rechten een ondergeschikte rol en dat vind ik moreel onjuist.

4 a Amoreel, want het mag gewoon van de (lokale) wet. Immoreel alleen als je vindt dat je door de kleding niet te kopen beter handelt dan wanneer je de kleding wel koopt.

b Multinationals doen wat binnen de wet toegestaan is. Een voorbeeld is palmolie. Het effect van de grote vraag naar palmolie door multinationals is dat grote stukken land worden verkocht en ontbost, waardoor de lokale bevolking minder of helemaal geen bestaansmogelijkheden meer heeft. Wettelijk gezien mag het allemaal en de multinationals zelf hebben het land niet onteigend of ontbost, maar hun vraag naar palmolie heeft wel dat effect teweeggebracht. Op het moment dat mensen binnen de multinational zich realiseren dat ze daarmee het leven van anderen op een zeer negatieve manier beïnvloeden en er toch gewoon mee doorgaan, is er sprake van immoreel gedrag.

5 a

Nieuwsbericht	
Feiten	Afzien van salarisverhoging, het voornemen van een salarisverhoging bericht van (13) maart 2018
Gevoelens	Maatschappelijke druk, felle reacties (meer dan verwacht). 'boos op het publiek / de bank'
Morele uitspraken	Het is geen goed idee om iemand zo hoog te belonen / om je druk te maken over andermans salaris / om de bank ter verantwoording te roepen

b Of informatie op het internet feitelijk juist is, kun je proberen te controleren door andere bronnen te raadplegen, door af te gaan op de reputatie van een medium (landelijke krant) of door een expert te raadplegen bijvoorbeeld. Of er geknoeid wordt met informatie en of je 'gefilterde' informatie krijgt (internetbubbel) is minder makkelijk te controleren.

c Eigen antwoord. Om te kunnen zeggen of iets amoreel is, moet je weten wat de wettelijke grenzen zijn en of je vindt dat de verhoging toelaatbaar is, bijvoorbeeld in vergelijking tot de zwaarte van de functie of het salaris van anderen. Om te kunnen zeggen of iets immoreel is, moet je weten wat het morele kader is van degene die erover beslist. Uit de context blijkt dat de Raad van Commissarissen het een goed idee vond om de salarisverhoging door te voeren. Er is dan geen sprake van immoreel gedrag.

6 a Eigen antwoord. Bijvoorbeeld saamhorigheid, natuurlijkheid, schoonheid, tolerantie, toewijding, plezier, zorgvuldigheid, nauwkeurigheid

b/c Eigen antwoord.

Waarde	Voorbeeld van een bijbehorende norm
Klantvriendelijkheid	Iedere klant bij binnenkomst begroeten, vragen of je de klant kan helpen, binnen een werkdag reageren op een email van een klant
Professionaliteit	Op tijd zijn, je werk afmaken, netjes gekleed zijn, niet roddelen
Welvaart	Iedereen heeft een minimaal niveau van levensonderhoud in de vorm van salaris of uitkering

7 a Eerlijkheid

b Geluk, dankbaarheid

c Eigen antwoord. Voorbeelduitwerking: Ja, in principe wel. Niet als ik haast heb of het te laat zie of het om heel weinig geld gaat.

8 a Achter veel gedrag gaan waarden en normen schuil. Een crimineel is niet alleen te definiëren vanuit het gedrag waarmee hij de wet overtreedt. Voorbeeld van waarden kan zijn: verbinding, verantwoordelijkheid. Bijbehorende norm: goed zorgen voor je gezin (ook als het benodigde geld crimineel is verkregen).

b Eigen antwoord. Over het algemeen gaan waarden vóór normen. Mensen passen sneller hun norm dan hun waarde aan. De kans is dan ook groot dat je die norm niet overal en altijd hanteert.

9 a Eigen antwoord. Die vraag kan ik op allerlei manieren beantwoorden. Volgens de beleidsregels moeten mensen worden geïnformeerd dat er cameratoezicht is, dus: er zijn borden omdat er camera's zijn. Waarom zijn er camera's? Omdat het gebruik van camera's als zinvol wordt gezien in de strijd tegen criminaliteit, zowel preventief als om achteraf een dader aan te kunnen wijzen. We willen ons veilig voelen en verwachten dat de overheid daar zorg voor draagt.

b Waarden veiligheid en privacy

c Nee, bord is geen oplossing. Toelichting: Stel er is cameratoezicht op alle toegangen tot een openbaar gebouw en je wilt/moet dat gebouw in, maar je wilt daarbij niet gefilmd worden, dan helpt zo'n bord niet, want die cameratoezicht is er en je kan er niet omheen.

d Een collectief goed is een goed waarin de overheid voorziet en waarvan niemand is uit te sluiten en dat niet-rivaliserend is. Dat is het geval bij camerabewaking in de openbare ruimte, bv camera's in binnensteden door de gemeente geplaatst. De camera's hangen er voor de veiligheid van iedereen in de openbare ruimte.

10 a Eigen antwoord. Reacties 2, 3 en 4, met nadruk op 3.

b Eigen antwoord. Moraal bij 1: Kansen pakken als je ze krijgt. Moraal bij 2: betrouwbaarheid, transparantie, traceerbaarheid, is de aanbieder van de telefoon te vertrouwen? Moraal bij 3: eerlijkheid, eerlijke prijs voor eerlijk product. Moraal bij 4: integriteit, welke moraal/intenties/gedrag verwacht de ander van mij?

11 Eigen antwoord. Het verzamelen van grote hoeveelheden data. Mag je alles verzamelen en koppelen wat beschikbaar is om mensen te beïnvloeden in hun keuzes? Het overnemen van (denk)werk door computers. Is het een goede zaak om arbeid van mensen overbodig te maken? Het invriezen van genetisch materiaal. Is het genetisch materiaal van de een kostbaarder dan dat van de ander?

12 Eigen antwoord. Aardbevingen Groningen: de consument heeft belang bij het gas, de burger (in het aardbevingsgebied) heeft belang bij stabiele grond, waarvoor de gaswinning vermindert, danwel gestopt moet worden. Belastingen: de burger heeft belang bij hoge belastingen waarmee de (democratische) staat zaken in het algemeen belang kan bekostigen. De consument heeft belang bij lage belastingen, zodat hij meer geld overhoudt (en daarmee meer keuzevrijheid heeft in het besteden van zijn middelen en het tegelijkertijd moet doen met minder publieke voorzieningen).

13 Schaarste betekent dat je onvoldoende middelen hebt om in al je behoeften te voorzien en/of dat er offers moeten worden gebracht voor een bepaald goed. Een producent kan belang hebben bij schaarste, omdat hij dan een hogere prijs kan bedingen voor de grondstof.

14 a Materieel belang: inkomsten, immaterieel belang: roken ontmoedigen, omdat dit gezondheidswinst oplevert (Hierdoor worden ziektekosten bespaard. Dit is weer een materieel belang). Let op: de belangen zijn tegengesteld.

b Rokers halen hun tabak (illegaal) uit buurlanden, daarmee de Nederlandse accijnzen omzeilend. Rokers gaan goedkopere producten roken, bijvoorbeeld zelf sigaretten rollen met shag.

c Eigen antwoord. Deugden motivatie en discipline. Motivatie zou hij kunnen ontwikkelen door zichzelf steeds de voordelen van stoppen met roken voor ogen te houden en zichzelf te belonen voor het stoppen met roken door met het geld dat hij overhoudt andere doelen te realiseren. Discipline zou hij bijvoorbeeld kunnen trainen door het moeilijk te maken om een sigaret op te steken (geen sigaretten in huis, iedereen vragen hem geen sigaret te geven).

15 a Eigen antwoord. Ja, dat is een goed idee. De norm is dat je afblijft van het eigendom van een ander en dat het toelaten van diefstal de normen t.a.v. bezit schaadt. Nee, dat is geen goed idee, want daarmee blijft ook onopgemerkt dat de dief zich misschien in een benaderde positie bevindt. Dus: wel aangeven, maar niet noodzakelijkerwijs met straf als doel.

b Eigen antwoord. Als je norm 'barmhartigheid' is zou het antwoord "nee" zijn.

16 a Eigen antwoord. Is het een goed idee dat de Chinese overheid ingrijpt in de productie van de bitcoin? Is het een goed idee dat datacenters bitcoins 'minen' en daarmee dure energie benutten?

b Is het een goed idee dat ...

	Norm	Waarde
de Chinese overheid ingrijpt in de productie van bitcoin?	Per persoon/bedrijf een maximum aan stroomverbruik toestaan.	Rechtvaardigheid / eerlijke verdeling.
	De overheid bemoeit zich niet met grondstofverbruik van bedrijven.	Vrijheid van onderneming / Autonomie

17 a - Is het een goed idee dat tabaksartikelen, legaal, op grote schaal verkrijgbaar zijn?

- Is het een goed idee dat het gebruik van tabaksartikelen in openbare gebouwen verboden is?

b De overtreder van de wet houdt er andere normen op na dan de normen waarop de wetten zijn gebaseerd.

18 a Welvaart en groei worden over het algemeen gezien als waarden.. In de economie kun je groei ook zien als een instrument om welvaart te realiseren. Dan is het een norm.

b In hoeverre is het een goed idee dat bedrijven winst moeten maken om voort te kunnen bestaan? In hoeverre het een goed idee dat groei van de welvaart in enge zin bijdraagt aan de welvaart in brede zin? Is het een goed idee dat er grenzen aan de groei gesteld worden?

19 a Bbp is een bedrag per jaar. 324% betekent de schuld is gelijk aan 3,24 jaar inkomen.

b \$ 217.000 miljard ÷ 7,5 miljard = \$ 28.930 (afgerond \$ 29.000). Deze uitkomst zegt niets over de verdeling van de welvaart omdat dit een gemiddelde is.

c Mensen die geld uitlenen ontvangen zeer weinig rente. De bereidheid om geld uit te lenen kan door de lage rente afnemen. Om uitleners van geld een normale vergoeding te geven voor het uitlenen van geld zal de rente weer moeten stijgen.

Of: Om te voorkomen dat mensen nog meer gaan lenen en hierdoor in financiële problemen komen..

d Producenten vanwege financiering van investeringen (en verkopen aan consumenten die over geleend geld beschikken), consumenten omdat ze daarmee kunnen consumeren, banken omdat ze verdienen aan de leningen.

20 Eigen antwoord. Stappenplan:

1. Beschrijf de morele vraag.
2. Beschrijf de verschillende mogelijke antwoorden (normen)
3. Verklaar het antwoord door het onderzoeken van de achterliggende waarde(n).

2.2 Waarop baseer je je oordeel?

21 a Klasgenoten kunnen dit doen vanuit de plichtenethiek (ze doen dit omdat ze zelf ook zo behandeld willen worden als ze ziek zijn). Klasgenoten die het niet doorgeven voelen deze plicht niet.

b Rechtenethiek: ieder heeft het recht om zijn kennis te tonen en daar heeft Jimmy meer tijd voor nodig.

c Als je ervan uitgaat dat iedereen in dezelfde situatie gelijk behandeld moet worden, krijgt Jimmy niet meer tijd dan anderen (gelijkwaardigheid).

22 a Eigen antwoord. Beginselethiek, plicht. Je voelt een burgerplicht om misbruik van het systeem van sociale zekerheid te melden. Vriendschap in het geding: dan kan de plicht zijn 'verraad je vrienden niet'

Beginselethiek, rechten. Je vindt dat je het recht hebt om je niet te bemoeien met andermans financiële situatie.

Beginselethiek, gelijkwaardigheid. maakt niet uit of iemand een vriend is, ik geef hem wel / niet aan.

b Eigen antwoord. Plicht als je de overtuiging hebt dat fraude niet ok is.

c Eigen antwoord. Vriendschap betekent dat je iets beloofd hebt en je daar ook aan houdt. De vriendschap met de 'nieuwsgierige' vriend leidt er niet onder als je niets vertelt.

23 Egoïsme: Geen voordeel, Nadia moet langer wachten als ze de vrouw voor laat gaan. Utilitarisme: het voordeel voor de vrouw die niet hoeft te wachten is heel groot en het nadeel voor Nadia is klein: totaal is er minder wachttijd. In het algemeen gesproken zou je kunnen spreken van een voordeel.

Aantekening: Dit zijn individuele keuzes, alleen als iedereen het zo zou doen, is er een algemeen belang mee gediend, maar dan is dat eerder een beginsel, dan een gevolg.

24 a Vergelijkbaar Dit zijn producten die niet goed zijn voor een mens. In veel opzichten kunnen tabak, alcohol, gokken en wapens bij overmatig gebruik tot veel narigheid leiden, bij de gebruiker of de omgeving van de gebruiker. Tabak, alcohol en gokken kunnen verslavend zijn, voor wapens geldt dat niet. De goederen dienen verschillenden waarden die per persoon kunnen verschillen. Tabak, alcohol en gokken bijvoorbeeld geluk, genot of plezier wapens bijvoorbeeld veiligheid, behoedzaamheid of moed.

b Economische gevolgen:

1. Deze bedrijven dragen bij aan het BBP en zorgen voor werkgelegenheid. Dit is kwantificeerbaar.

2. Deze bedrijven dragen bij aan hogere kosten van de gezondheidszorg vanwege de verslaving en letsel die ze met hun producten veroorzaken. Dit is niet kwantificeerbaar.

c Argumenten om te stoppen met beleggen in dit soort activiteiten.

Vanuit een principe/beginsel niet meer willen beleggen in deze industrie omdat het slecht is voor mensen om te beschikken over (te veel) alcohol, tabak, gokken en wapens.

Vanuit gevolgenethiek: Vanuit een afweging tussen positieve en negatieve effecten tot de conclusie komen dat de negatieve effecten zwaarder meewegen dan de positieve (hoewel de negatieve minder eenvoudig kwantificeerbaar zijn).

25 Uitersten bescheidenheid: nederig en arrogant, uitersten vrijgevigheid: gierigheid, verspillen.

26 a Eigen antwoord. voorbeelden van deugden: behulpzaamheid, betrouwbaarheid, bescheidenheid.

b Bijvoorbeeld: behulpzaamheid, menselijkheid, rechtvaardigheid en betrouwbaarheid.

c Eigen antwoord. Bijvoorbeeld behulpzaamheid: elke dag voor iemand een klein klusje doen.

27 a Gesteld dat het dilemma is: geld voor zorg of een hogere koopkracht (je kunt je geld maar een keer uitgeven). Dan kan een ethisch dilemma zijn: Is het een goed idee dat de zorgkosten ten koste van de koopkracht gaan?

b Beginsel, plicht: Nee, je hebt de plicht om keuzevrijheid te garanderen. Ja, je hebt de plicht om zorg voor koopkracht te laten gaan.

Beginnel, recht: recht op goede zorg vs recht op koopkracht (eigen keuzes maken).

Gelijkwaardigheid: iedereen heeft recht op goede zorg en niet alleen degenen met een hoge koopkracht (die extra zorg kunnen betalen).

Gevolgenethiek, egoïsme: als je gezond bent, wil je koopkracht, als je ziek bent, wil je (betere) zorg.

Gevolgenethiek, utilitarisme: voor het totaal maakt het weinig uit: NB het maakt niet uit omdat het in geld wordt uitgedrukt (vergelijk ook de vorige vraag over gebruikswaarde). Deugdenethiek: het heeft niets met karakter te maken, n.v.t.

c Eigen antwoord.

28 a De aandeelhouder wil rendement op zijn investering; op korte termijn winstgevendheid die voldoende is voor een dividenduitkering en op lange termijn een hogere waarde van de aandelen en blijvende winstgevendheid.

b Stakeholders zijn:

- Directie. Belang: goed salaris, winstgevend bedrijf.
- Medewerkers. Belang: goed salaris, interessant werk, leuke collega's.
- Leveranciers. Belang: afnemer die zich aan de afspraken houdt.
- Klanten. Belang: betrouwbare, betaalbare en kwalitatief goede leverancier.
- Omwonenden. Belang: geen overlast.
- Overheid. Belang: belastinginkomsten, naleven van wetten en regels.
- Banken. Belang: betrouwbare kredietnemer en rekeninghouder.
- Milieuorganisaties. Belang: geen verontreiniging van het milieu.
- Scholen. Belang: bedrijf is leverancier van stageplaatsen.

c Als het bedrijf winstgevend is, en de winst niet volledig aan de aandeelhouders wordt uitgekeerd is er geld beschikbaar om ook de belangen van de andere stakeholders te behartigen.

29 a Belanghebbenden zijn lezers, schrijvers, uitgevers, platforms voor distributie, boekverkopers, daarnaast bijvoorbeeld drukkerijen, grafici, e-readermakers, adverteerders.

b Je koopt de tekst/inhoud van een boek om te lezen.

c Eigen antwoord. Voorbeelduitwerking. Nee, veel verschillende boeken is niet per se beter en als minder boeken ook de prijzen nog laten dalen, is dat voor lezers ook een voordeel.

Norm: kwaliteit gaat boven kwantiteit. Waarde: kwaliteit, toegankelijkheid

Ja, het aanbod verschaalt als de vaste boekenprijs wordt losgelaten. Norm: breed aanbod boven bestsellers. Waarde: keuzevrijheid, creativiteit, samenwerking (in de keten).

d Eigen antwoord. De abonnementsdiensten zetten de boekhandelaren buiten spel en mogelijk ook de uitgeverijen als de diensten rechtstreeks zaken zouden doen met de auteurs, wat in de muziekwereld niet gebeurt, dus dat is de vraag). De auteurs worden er niet per se beter van dat hun werk in abonnementen met duizenden andere boeken worden aangeboden, omdat het platform (in tegenstelling tot uitgever en boekhandel) er geen belang bij heeft dat het boek van een specifieke auteur gepromoot en verkocht wordt.

e Eigen antwoord. Zie stappenplan en bovenstaande uitwerking (deels).

30 a Je kunt de theorieën gebruiken om argumenten of invalshoeken te vinden van vraagstukken. Je kunt vragen stellen bij uitgangspunten die mensen hanteren bij het oplossen van economische problemen.

b Eigen antwoord. Gevolgenethiek is makkelijk bruikbaar om anderen te overtuigen, maar je moet dan wel een goed idee hebben van de mogelijke gevolgen.

c Eigen antwoord. Gebruik (een deel van) het stappenplan.

1.3 Wie is verantwoordelijk?

31 a Bente voelt de verantwoordelijkheid voor het goed doen van haar werk en niet aanhoren van haar collega. Ze heeft de vrijheid om beide te doen, om een keuze te maken, maar ze wordt aangesproken op haar verantwoordelijkheid om haar werk goed te doen. Het lijkt erop dat ze de vrijheid om de collega aanhoren, beter niet kan nemen.

b Eigen antwoord. Ja dat is haar eigen verantwoordelijkheid. In essentie ben je zelf verantwoordelijk voor je gevoelens. Anderen en gebeurtenissen kun je invloed laten hebben daarop, maar het hoeft niet.

32 a "Vrijheid van" betekent dat burgers vrij zijn in de mate dat anderen zich niet met hen bemoeien. "Vrijheid tot" betekent dat burgers vrij zijn in de mate dat zij zelf beslissingen kunnen maken.

b Vrijheid tot betekent dat de werkloze (een deel van) zijn tijd zelf kan indelen (vrijwilligerswerk kan doen). Vrijheid tot betekent ook dat hij een uitkering krijgt om van te leven. Maar nu moet hij om die uitkering te houden aan de verplichting voldoen zich bij de gemeente te melden. Dit heeft een negatieve invloed op de vrijheid van deze werkloze.

c Eigen antwoord. Verantwoordelijkheid betekent dat je ergens zorg voor draagt en/of dat je rekenschap kunt geven over je daden. De overheid draagt zorg voor sociale voorzieningen voor burgers en geeft daarover rekenschap. Zolang burgers die zorg en rekenschap accepteren – en ermee instemmen – is het goed dat de overheid zorg draagt voor 'vrijheid tot'.

33 a Of dat uitmaakt, hangt deels van je morele oordeelsvorming af. Uitgaand van de gevolgenethiek zou je kunnen zeggen, dat als de man niet gestorven was jouw niet ingrijpen geen gevolgen heeft gehad. Uitgaand van de plichtenethiek hadden de mensen in de bank evengoed moeten handelen, onafhankelijk van de uitkomst. Uitgaande van het gelijkheidsbeginsel hadden ze moeten handelen zonder stil te staan bij de vraag of het mogelijk een zwerver zou zijn.

Uitgaand van de deugdenethiek (een voortreffelijk mens zijn), is het onwaarschijnlijk dat ze niets zouden doen.

b Eigen mening. Uitgaande van het gelijkheidsbeginsel maakt het niet uit of een mens een arme sloeber of zwerver is of een welgestelde burger in de rij bij de bank.

c Eigen antwoord. Elementen van het antwoord. Kennis (je hoefde alleen te bellen), invloed op de situatie, gevolgen overzien, rol/relatie/ afweging maken, verantwoordelijkheid achteraf. Een reden om te handelen (norm, waarde) of niet.

34 a Zie uitwerking opgave 33 Risico en informatie H2.

b Eigen antwoord. Is het een goed idee om social mediagebruik onder werktijd te bestraffen?

c Eigen antwoord. Aansprakelijkheid: daarover wordt door de rechter een uitspraak gedaan; een loonkorting is toegestaan. Aanspreekbaarheid: elementen verzachtende omstandigheden: onwetendheid (als je bezig bent met social media, ben je meestal niet aan het werk), dwang (kan externe dwang zijn om iets te laten weten aan je achterban, maar ook omgekeerd de dwang om te werken en daarom even niet op sociale media te zitten), geen invloed hebben op de situatie, onvoldoende mogelijkheden of kennis om te handelen.

35 a Verantwoordelijkheid vooraf: de chauffeur heeft de plicht om zich aan de verkeersregels te houden als chauffeur en overtrad die regels door te veel alcohol te drinken.

Verantwoordelijkheid achteraf (rekenschap). juridisch aansprakelijk. Aanspreekbaar op gevaarlijk rijden, maar ook op de schade? Daarvoor is vaak een verzekering. De hoogte van de schade hoeft niet afhankelijk te zijn van het gebruik van alcohol.

b Eigen antwoord. Verzachtende omstandigheden kunnen verkeerstechnisch zijn (die uitwijksituatie had niets met alcohol te maken). Invloed van alcohol is op zich niet eenvoudig bewijsbaar. Geen gewonden gevallen.

c Eigen antwoord. Of je onderscheid maakt tussen ongevallen met of zonder letsel, hangt af van het morele uitgangspunt. In de gevolgenethiek maakt het uit of er letsel is, want je kijkt naar het gevolg. In de beginselethiek ga je uit van een principe en maakt het niet uit wat het gevolg is.

36 a Degenen die het product op de markt brachten hadden als eerste 'kunnen weten' dat het middel niet deugde. Dat geldt minder voor gebruikers, die afgaan op de leverancier. Als erover gepubliceerd was, hadden gebruikers het bijvoorbeeld wel kunnen weten.

b Eigen antwoord. Het bedrijf is alleen verantwoordelijk voor de eigen leveringen, de overheid voor de volksgezondheid: dat is veel breder. Daarom is het redelijk om de NVWA een andere verantwoordelijkheid toe te dichten.

c Aansprakelijk. Juridisch is het duidelijk, de stof was verboden. Of Chickfriend aanspreekbaar is voor de verliezen die de pluimveehouders geleden hebben is minder duidelijk. Tot hoe hoog lopen de kosten op? Welk deel van de daling in de omzet is het gevolg van dit schandaal?

37 a De werknemer is verantwoordelijk voor de illegale thuiskopie (hij wist waarschijnlijk dat dat niet mocht). Het bedrijf voor onvoldoende duidelijkheid aan de werknemers of onvoldoende licenties om de werknemers thuis te kunnen laten werken. De werkgever vertegenwoordigt het bedrijf. Het bedrijf had beter moeten of kunnen nagaan hoeveel licenties gebruikt zouden worden.

b Eigen antwoord. Illegale software. Elementen. Weet je dat het betaald moet worden, ken je de prijs (en is die redelijk) en voorwaarden, hoe is het eigendomsrecht geregeld, welke normen en waarden gelden?

c Eigen antwoord. Siemens maakt inbreuk op het vrije gebruik van de laptop door de verbinding te gebruiken om erachter te komen of een illegale versie is geïnstalleerd en de locatie daarvan te bepalen. Wellicht is het beter om eerst een waarschuwing naar de laptop te sturen i.p.v. meteen naar de rechter te stappen (NB Siemens werd in het gelijk gesteld, dus de werkgever was aansprakelijk voor het gedrag van de werknemer). Dat gevolg kan maken dat je vindt dat Siemens juist heeft gehandeld vanuit de gevolgenethiek.

38 Oneens: integriteit is net als andere waarden waaraan je in meerdere of mindere aan kunt voldoen. Je kunt bijvoorbeeld met vriendelijkheid de sociale contacten verbeteren, ook al is je glimlach geen gemeente vriendelijkheid. Of iemand declareert een reis die hij combineert met een vakantie: de werkgever betaalt dan de vlucht, maar die had hij ook moeten betalen als de medewerker alleen naar die conferentie was gegaan. Eens: integriteit is een begrip waarde waar je maar op een manier mee kunt omgaan: die vraagt respect, zorgvuldigheid en je houden aan afspraken. Dat is voor iedereen helder. Integer handelen bij dilemma's houdt in dat je verantwoordelijk bent en wilt zijn en rekenschap aflegt.

39 a Verkopen van relatiegeschenken binnen de regels.

b Eigen antwoord. Een waarde van meer dan € 50 mag niet en minder dan € 50 alleen na melding bij de leidinggevende (gedragscode 2010). Eenzelfde bedrag in de richtlijn voor gemeenten, provincies en waterschappen van het ministerie van binnenlandse zaken – met iets meer ruimte voor uitzonderingen (maart 2016). Voor etentjes en uitjes gelden aparte adviezen/regels.

c Eigen antwoord.

d Ambtenaren zijn in dienst van de overheid, die een min of meer neutrale positie inneemt op de markt en het gaat om publieke belangen die vergen dat de uitgaven van de overheid niet te beïnvloeden zijn door het geven van relatiegeschenken.

40 a Diamant heeft een lage gebruikswaarde en een hoge ruilwaarde. Diamanten zijn schaars en water niet (hoge prijs voor schaarse producten, lage prijs voor niet-schaarse producten), Toegevoegde (arbeidswaarde): water is eenvoudig te winnen en in grote hoeveelheden beschikbaar, het kost veel arbeid om diamant te winnen en te bewerken. Marginaal nut: het marginale nut van een extra eenheid water is klein, omdat er veel water beschikbaar is. Het aanbod van diamanten is veel kleiner en het nut van een diamant is daarom groter dan van water; mensen zijn bereid een hogere prijs voor een extra eenheid te betalen, terwijl mensen voor een extra eenheid water minder wil betalen dan voor eerdere eenheden water.

b Eigen antwoord. Toegang tot schoon drinkwater is meestal een taak van de overheid; die kun je verantwoordelijk houden. Je kunt ook zeggen dat mensen zelf verantwoordelijk zijn voor schoon drinkwater als ze in de gelegenheid zijn om daar ook daadwerkelijk voor te zorgen. bv. door het slaan van putten.

41 a De consument vraagt om rundvlees en de producent biedt het dus aan 'Als ik het niet aanbied, doet iemand anders dat wel.') Als de vraag van consumenten zou stagneren, zou de productie afnemen. De consument veroorzaakt echter niet rechtstreeks de impact op de omgeving. De producent is degene die direct de impact veroorzaakt door zijn bedrijfsvoering en de keuze om bijvoorbeeld veevoer te verbouwen in plaats van gewassen voor menselijke consumptie.

b Eigen antwoord. Normen kunnen zijn: 'vlees is lekker', 'dieren eet je niet, het zijn ook levende wezens', 'dieren zijn er niet voor mensen, maar als je ze goed behandelt, mag je ze consumeren', 'als iedereen minder vlees eet, is er meer voedsel beschikbaar'. Achterliggende waarden kunnen zijn: genot, mededogen, milieubehoud, idealisme, redelijkheid.

c Ja. Het ontbreken van de kennis over de impact kan nu niet meer gebruikt worden als een verzachtende omstandigheid.

Nee, omdat je je vanuit je rol als consument minder verantwoordelijk voelt (je veroorzaakt de impact niet direct).

Nee, je hebt als consument maar een zeer beperkt invloed op de productie.

d Eigen antwoord. Voorbeelduitwerking. Morele theorieën die van toepassing kunnen zijn:

Gevolgenethiek: egoïsme, wel vlees eten als je het lekker vindt, utilitarisme: geen vlees eten als individu heeft weinig invloed / geen vlees eten als individu scheelt toch.

Beginselethiek: plicht om de wereld te veranderen op dit punt (minder impact), rechten: iedereen heeft recht op voedsel en mogelijk maakt vleesconsumptie dit lastiger, ik heb recht op een eigen keuze om wel of geen vlees te eten.

Deugdenethiek: past niet in mijn karakter om dieren minder goed te behandelen dan mensen.

42 a Eigen antwoord. Als de kosten hoger zijn, mogen / moeten / kunnen de verkoopprijzen ook hoger zijn.

b Voorbeelden externe effecten. Klimaatverandering door uitstoot van broeikasgassen (verwarming van de stallen in de winter en methaan in de scheten die dieren laten. Verbruik van veel drinkwater dat niet voor andere doeleinden gebruikt kan worden. De landbouw voor veevoer is een monocultuur waardoor de biodiversiteit afneemt. Het dierenwelzijn neemt af door grote stallen met veel dieren en de kans op dierenziektes wordt groter.

c Eigen antwoord. In eerste instantie producenten en overheid (regelgeving), maar consument kan mogelijk bijdragen door 'labelproducten' te kopen. Verantwoordelijkheid vooraf heeft te maken met taakopvatting van boeren (zie ook vraag d). Verantwoordelijkheid achteraf betekent 'je houden aan regels (voor labels en keurmerken) en wetten' en kunnen uitleggen waarom je als boer bepaalde keuzes hebt gemaakt in de bedrijfsvoering (en daarmee bijvoorbeeld ook consumenten overtuigen dat het vlees een hogere waarde heeft en meer kost.)

1.4 Wereldwijd

43 a Voorbeelduitwerking: Je koopt chocolade, maar je weet niet of de cacaoboeren een eerlijke beloning gekregen hebben.

Het klimaat verandert, er is plastic soep, en andere milieuproblemen, die niet regionaal opgelost kunnen worden,

Producten zijn steeds complexer en grondstoffen moeten van over de hele wereld komen. Het vergt veel coördinatie om dat efficiënt te doen.

b De doelen zijn:

1. Uitbannen van alle vormen van (extreme) armoede
2. Einde aan honger, zorgen voor voedselzekerheid en duurzame landbouw
3. Gezondheidszorg voor iedereen
4. Inclusief, gelijkwaardig en kwalitatief onderwijs voor iedereen
5. Gelijke rechten voor mannen en vrouwen en empowerment van vrouwen en meisjes
6. Schoon water en sanitaire voorzieningen voor iedereen
7. Toegang tot betaalbare en duurzame energie voor iedereen
8. Inclusieve, economische groei, werkgelegenheid en fatsoenlijk werk voor iedereen
9. Infrastructuur voor duurzame industrialisatie
10. Verminderen ongelijkheid binnen en tussen landen
11. Maak steden veilig, veerkrachtig en duurzaam
12. Duurzame consumptie en productie
13. Aanpak klimaatverandering
14. Beschermen en duurzaam gebruik van de oceanen en zeeën
15. Beschermen van ecosystemen, bossen en biodiversiteit
16. Bevorderen van veiligheid, publieke diensten en recht voor iedereen
17. Versterken van het mondiaal partnerschap om doelen te bereiken

Bron: Rijksoverheid.nl

Dit zijn normen. Het zijn vertalingen van waarden zoals gelijkheid, vrijheid, rechtvaardigheid, milieubehoud, menselijkheid, zorgvuldigheid.

44 a Voorbeelduitwerking: Een ecosysteemdienst is een voorziening die levensondersteunend is en waarin de natuur (een stabiel ecosysteem) kan voorzien, zoals schone lucht, drinkwater, gezondheid, voedsel. Dit is moeilijk uit te drukken in geld, omdat er geen prijsmechanisme is zoals de markt waardoor een prijs ontstaat. Ook is het geen collectieve voorziening die door de overheid wordt betaald en daarom indirect een prijs heeft. De meeste ecosysteemdiensten kennen geen eigendom of indirect eigendom (via eigendom van land).

b De grenzen zijn weinig concreet. Bijvoorbeeld klimaatverandering is lastig te meten en daarmee is het ook moeilijk om de grens aan te geven. De grens van 'niet meer dan 2 graden opwarming' lijkt vanuit modellen redelijk duidelijk, maar het is helemaal niet zeker wat er precies wel of niet moet gebeuren om binnen die 2 graden te blijven en hoeveel onzekerheid er in de modellen zit.

Ook aan de binnenring van de donut is 'mate' een kwestie, want wanneer vind je dat huisvesting voldoende is? Vind je bijvoorbeeld dat er in Nederland seksegelijkheid is of niet?

c Zie ook antwoord a. Tragedy of the commons: ecosysteemdiensten zijn voor iedereen nodig en als de een er gebruik van maakt, gaat dat (vaak) ten koste van de ander; het is een gevangenendilemma.

Collectieve goederen: veel ecosysteemdiensten zijn 'vrij beschikbaar',

gemeenschappelijke hulpbronnen. In die zin zijn het geen collectieve goederen.

Externe effecten: veel ecosysteemdiensten worden bedreigd door externe effecten.

Bijvoorbeeld luchtvervuiling en klimaatverandering als neveneffect van de verbranding van fossiele brandstoffen.

Samenwerken: Het gemeenschappelijk gebruik van de ecosysteemdiensten vergt samenwerking van veel verschillende partijen overheid, bedrijven en consumenten. Je kunt dat bijvoorbeeld zien aan de grote hoeveelheid partijen die betrokken is het 'energieakkoord' voor de overschakeling op meer duurzame energiebronnen.

Eigendom: ecosysteemdiensten zijn indirect wel vaak gebonden aan eigendom, bijvoorbeeld het land waar bossen/wouden op staan, maar er is geen directe eigenaar van de ozonlaag en het zoetwater in een gebied.

d Voorbeelduitwerking.

	Analyse bij waarde rechtvaardigheid
Beschrijf een morele vraag	In hoeverre is het goed als landbouwgrond wordt gebruikt om veevoer te verbouwen?
Mogelijke antwoorden	Als veeboer en eigenaar van de grond heb je het recht zelf te beslissen wat je verbouwd om een inkomen te verdienen. (beginselethiek, rechten) Voedsel gaat voor veevoer, omdat het belangrijker is dat iedereen te eten heeft, dan dat er vlees gegeten kan worden. (beginselethiek gelijkwaardigheid)
Waarde	Rechtvaardigheid

45 a Gevolgenethiek: eigen belang, meer winst, algemene belang aandacht voor planet en people.

Beginselethiek: plichtenethiek 'als iedereen in de maatschappij zijn steentje bijdraagt, gaat het in de toekomst beter' óf deugdenethiek 'je handelt met de beste bedoelingen als je behalve met meerwaarde, rekening houdt met milieu en mens.

b Als winstmaximalisatie het doel is, dan zal de ondernemer de arbeidskosten proberen te minimaliseren. Dit betekent een zo klein mogelijke inzet van arbeid als productiefactor

c Eigen antwoord. Meestal geeft een combinatie van beïnvloeding door techniek en gedrag het beste resultaat. Technologie kan op zichzelf een bijdrage leveren of duurzaam gedrag mede sturen, bijvoorbeeld 'Toon' (digitale thermostaat) om de verwarming in huis te regelen helpt om minder gas te verbruiken.

d Suggestie: Veel gemeenten proberen het gedrag van de burgers om zo weinig mogelijk afval te produceren en zoveel mogelijk afval te scheiden door de burgers te laten betalen voor de hoeveelheid restafval die ze aanleveren. Een chip in de vuilnisbak bepaalt het bedrag dat je betaalt (door aantal keren dat je de bak aan de weg zet of een weegsysteem). Norm: niet te veel afval produceren of afval scheiden om zo min mogelijk restafval te hebben. De waarde zuinigheid kan in het geding zijn als je niet teveel wilt betalen. Andersom kan ook. 'ik betaal ervoor, dus ik ga niet minder afval produceren', met als achterliggende waarde vrijheid of werkelijkheidszin.

46 a Redenen kunnen zijn: je privacy niet op willen geven voor commerciële doelen, de onzekerheid over het gebruik van de gegevens die worden opgeslagen over je aankopen, niet bereid zijn om gegevens af te staan in ruil voor korting.

b Eigen antwoord: bv. 'ik wil wel geïnformeerd worden, maar ik heb niet zoveel te verbergen en let goed op welke informatie ik geef.'

Er bestaat een wettelijke verplichting om aan te geven wanneer informatie wordt opgeslagen. Die plicht kan bestaan uit een 'cookiemededeling' op een website waar de gebruiker geen aandacht aan schenkt of een akkoordverklaring bij het gebruik van een app of een bonuskaart. Vaak is de tekst zo lang, dat de meeste mensen geen tijd nemen om het helemaal te lezen.

Sinds facebookschandalen is er meer ongerustheid over hetgeen er met persoonlijke gegevens gebeurt en hoeveel ze van je weten en wat daarmee gebeurt, bv pogingen om grote groepen mensen politiek te beïnvloeden.

c Veel websites zijn gratis te raadplegen als je instemt met het gebruik van jouw gegevens. Daarmee kan een profiel van je gemaakt worden dat bruikbaar is voor bedrijven om je gericht te benaderen met reclame of informatie. Dus dat zijn ruilmiddelen. Je hoeft bijvoorbeeld niet te betalen voor muziek op spotify wanneer je accepteert dat er reclames tussendoor zijn. Veel apps zijn gratis, maar met reclame of 'trackers' die je gebruiksgedrag analyseren.

d Voorbeelduitwerking. In hoeverre is het een goed idee dat bedrijven informatie verzamelen over je gedrag?

Norm: Als bedrijven zich aan de wet houden, ga ik akkoord. Waarden hierbij kunnen zijn: feitelijke, gehoorzaamheid, burgerschap, respect voor privacy.

47 a Eigen antwoord. 'Ja, mensen die rijk zijn, hebben daar meestal voor gewerkt of zijn er legaal (erfenis) aangekomen.' 'Nee, sommigen verdienen ten koste van (de arbeid van) anderen, dat is niet rechtvaardig.'

Nee. De verschillen zijn te groot geworden. Sommige mensen leven in armoede anderen zijn puissant rijk.

b Eigen antwoord. Het is makkelijker om geld te verdienen als je al veel geld hebt, bijvoorbeeld door een huis te kopen en het te verhuren in plaats van er zelf in te wonen

c Bezwaren tegen woeker (rente).

Voorbeeld op basis van de beginselethiek: 'Je hebt de plicht om te werken om geld te verdienen.'

Voorbeeld op basis van de gevolgenethiek, algemeen belang: 'Doordat geld verdienen met geld relatief eenvoudig is, vergroot je de verschillen, dit is niet rechtvaardig als je uitgaat van de onwenselijkheid van grote verschillen in welvaart tussen mensen / landen.'

Voorbeeld op basis van de gevolgenethiek: Als de verschillen in welvaart groter worden, bestaat de kans op bijvoorbeeld migratiestromen en criminaliteit.

d Eigen antwoord. Elementen: instrumenten kunnen zijn: belasting(handhaving), beprijzen van geld op gereguleerde manier, wetgeving.

e Eigen antwoord.

48 a 1 gelijkheidsprincipe

2 ongelijkheid o.b.v. opleiding en duur dienstverband

3 ongelijkheid o.b.v. arbeidsproductiviteit

4 ongelijkheid o.b.v. benodigde inkomsten

5 ongelijkheid o.b.v. afspraken over beloning (verworven rechten)

6 ongelijkheid o.b.v. leidinggevende positie / verantwoordelijkheid (die twee zijn niet per se hetzelfde)

b Eigen antwoord (zie ook tabel)

c Eigen antwoord (zie ook tabel)

Bedragen in euro	Voorstel 1	Voorstel 2	Voorstel 3	Voorstel 4	Voorstel 5	Voorstel 6
Indiener	1500	2000	2000	2000	2500	2250
Rest	5 × 1500	5 × 1400 *)	5 × 1400 *)	5 × 1400 *)	5 × 1300 *	5 × 1350

*) Behalve bij voorstel 1 en 6 is het op basis van het ongelijkheidsprincipe te verwachten dat de anderen geen gelijke betaling zullen ontvangen.

d Eigen antwoord. Transparantie en meebeslissen kan helpen om tot een goede verdeling te komen, maar kan ook ruzie geven. Het vergt goed overleg en goede afspraken om tot een goede procedure en uitkomst te komen.

49 a = antwoord vraag 25 H1 katern Welvaart en groei. (reële groei als maatstaf / koopkracht, personele inkomensverdeling, informele economie, negatieve externe effecten, immateriële welvaart).

b Eigen antwoord. Het meten en vergelijken van welvaart is op zich niet nuttig. (zoals het meten van de lengte van iedereen in de klas niet nuttig is). Mogelijk kun je na de meting een aantal conclusies trekken die dan gebaseerd zijn op cijfermateriaal. Het ligt eraan of en wat je ermee wilt doen. Elementen die van belang kunnen zijn om conclusies te trekken uit de vergelijking: handelsmogelijkheden (allocatie), steun vanuit 'rijke landen' aan 'arme landen', gelijkheid (of juist ongelijkheid), verschil in bodemschatten, ligging, klimaat.

50 a (Het alternatief kan zijn dat er helemaal geen vanille meer beschikbaar is.)

Gevolgenethiek: de individuele of algemene uitkomst kan beter zijn door mee te werken in een corrupt systeem.

Deugdenethiek: beter iets dan niets bereiken, met de beste bedoelingen is het beter om wel te handelen binnen een corrupt systeem dan om die boeren helemaal in de steek te laten.

b Mogelijke antwoorden: de macht van de monopolist is niet te omzeilen (waarden kunnen zijn redelijkheid, haalbaarheid)

Als de monopolist het te gek maakt met de prijzen, zullen er alternatieven komen (nut, ondernemerschap)

Geen zaken meer doen met de monopolist, maar met de boeren (rechtvaardigheid, respect, pragmatisme)

51 a Eigen antwoord. Voorbeelduitwerking. De werkgever voor de arbeidsomstandigheden, de afnemer voor de steeds lagere prijzen en risico's die dat uitlokt, de overheid die geen regels stelt of controleert.

b De mensen hebben geen keuze om iets anders te doen om hun inkomen te verdienen. Ze kunnen slechts kiezen uit geen inkomen of een heel laag inkomen voor heel veel tijd, zodat ze vrijwel geen tijd overhouden. Vaak zijn de werknemers ook nog genooddaakt om een deel van hun inkomen direct te besteden bij de werkgever voor woonruimte en/of eten.

c Is het een goed idee dat kleding goedkoop is?

Norm: je wilt niet te veel betalen. Waarde: zuinigheid.

Norm: je koopt veel kleding om te kunnen kiezen. Waarde: vrijheid, afwisseling.

Norm: dure kleding is niet per se beter. Waarde: kwaliteit, degelijkheid.

Norm: niet te veel kleding kopen. Waarde: matigheid, zuinigheid.

52 a Eigen antwoord. Ja. Dit gaat ten koste gezondheid van de mensen in de derde wereldlanden.

Nee. Mensen in de derdewereldlanden zouden anders geen inkomen meer verdienen met het verwerken van de oude elektronica.

b Eigen antwoord. Stappenplan gebruiken.

53 a - Bedrijven hebben geïnvesteerd in palmolieplantages,

- bedrijven hebben geïnvesteerd in de productie van biodiesel

- Lokale bewoners en vissers willen een inkomen kunnen verdienen om in hun levensonderhoud voorzien.

- Westerse landen willen minder CO² uitstoten. Uitstoten van CO² kost geld.

b Voordelen van gewone diesel: deze verwoesting van het regenwoud stopt,

Nadelen van gewone diesel: het blijft zeer vervuילend, het is geen hernieuwbare grondstof.

c Eigen antwoord. Mogelijke rol van consumenten: niet kopen van palmolieproducten (is lastig, want de bijmenging gebeurt ook omdat er wetgeving is over het bijmengen van biodiesel en palmolie zit ook in heel veel andere producten) Druk uitoefenen via consumenten- en milieuorganisaties op bedrijven en overheden. Overheden: regelgeving, controle op regelgeving, faciliteren van onderzoek naar alternatieven. Als consument wil je (auto)mobiliteit en producten uit verre landen (die vaak met schepen worden vervoerd die enorme hoeveelheden diesel verstoken). Als burger wil je mogelijk milieuvriendelijker producten en geen uitbuiting van mensen aan de andere kant van de wereld.

d Eigen antwoord.

54 a Eigen antwoord. Een wereldwijd basisinkomen is op zich geen oplossing voor welvaartsverschillen, maar zou wel zorgen voor een bodem in het bestaan van mensen die nu niet kunnen nadenken over werk en inkomen, omdat ze honger hebben of afhankelijk zijn van anderen.

b Het bezwaar van de auteurs komt erop neer dat ze bang zijn dat mensen alleen zullen profiteren en geen bijdrage zullen leveren aan de maatschappij. Waarden die kunnen samenhangen met het idee dat je betaalde arbeid moet verrichten zijn: zelfredzaamheid, discipline, verantwoordelijkheid, participatie, solidariteit.

c Eigen antwoord. Elementen: wie werken en verdienen er nu en zal dat veranderen, hoe zit het met de informele economie (er zijn nu ook redelijk wat mensen die geen betaalde arbeid hebben en een uitkering of leven van de betaalde arbeid van anderen)?

55 a (lage) Inflatie verleidt mensen om aankopen te doen in de verwachting dat spullen morgen een tikje duurder zijn. En mensen dus blijven kopen en niet afwachten tot producten goedkoper worden (wat mensen mogelijk wel zouden doen in geval van deflatie). Meer besteden stimuleert de economische groei

b Inflatie laat de koopkracht dalen. Mensen met lage inkomens zullen hier meer hinder van ondervinden dan mensen met een hoog inkomen. Morele vraag zou kunnen zijn: In hoeverre is het een goed idee om de inflatie te sturen als je daarmee niet iedereen even zwaar 'treft in de portemonnee'?